

♦ ♦ ♦ SZEMLE

- ♦ ♦ ♦ HALKO, Jozef – KOMORNÝ, Štefan, Dóm. *Katedrála sv. Martina v Bratislave* [A Dóm. A pozsonyi Szent Márton-székesegyház] (Lúč, Bratislava 2010) 603 pp.

Hatalmas, 35×25 cm méretű, 600 oldalas, több mint 4 kg súlyú, gyönyörű képeskönyv, egyben történelmi-művészettörténeti monográfia született Jozef Hal'ko atya és Štefan Komorný fotóművész munkája nyomán. A pozsonyi Dóm, a koronázótemplom 2008. február 14-től XVI. Benedek pápa *Slovachiae sacrum* és *Cum concathedralis* kezdetű dekrétumával az újonnan létrehozott Pozsonyi Főegyházmegye székesegyháza, a Szlovák Köztársaság főtemploma, a főváros meghatározó szimbóluma. Tornyán megújult fényel ragyog *Regnum Hungariae* Szent Koronája. Joggal, hiszen a királyságnak ez az egyetlen ma is Istent szolgáló temploma, amelyben a legtöbb uralkodót koronázták.

A kötet egyértelműen az igazságot szolgálja, és mint ilyen, a keresztény egység tanúságtétele a közismerten ellentmondásokkal terhelt szlovák-magyar összefüggésrendszerben is.

A könyv szövegének szerzője és a kiadvány összeállítója 1997-től a pozsonyi magyarok papja, a Komenský-egyetem hittudományi karának docense, 2008-tól a főegyházmegye sajtószolgálatának vezetője, az érsek szóvivője. 2009-2010-ben kezdeményezte, vezette, koordinálta a Dóm szentélye alatti kutatásokat, Pázmány Péter sírjának feltárását. A pozsonyi Lourdes-barlangról és a Kék templomról szlovákul és magyarul kiadott képeskönyv-monográfiái voltak az első előkészületek a mostani nagymonográfiához. A csehszlovák szakadár katolikus egyház létrehozásának kísérletéről az 1950-es években szintén két nyelven hozzáférhető kötete is rendelkezésre áll a politika rontásainak felismeréséhez.

A kötet előszava Stanislav Zvolenský érsek-metropolita köszöntője, november 15., Hétfájdalmú Szűzanya, Szlovákia pátrónája ünnepére keltezve. A főpásztor, a főegyházmegye segítségével a könyv nem jelenhetett volna meg. Zárszónak is tekinthetjük a Lúč kiadó megjegyzését: „A kiadó tiszteletben tartotta a szerző eljárását, aki a szlovák történelem magyarországi (*uhorský*) korszakából származó személynevek átírásakor megőrizte a magyar

helyesírást.” Jozef Hal’ko eredeti dokumentumokra, levéltári forrásokra, egykorú sajtóhírekre, igen nagy mértékben magyar szakirodalomra támaszkodik. A monográfia szövegében mindenütt, ahol ezt a tudományos pontosság megkívánja, Pozsony történelmi szlovák elnevezését, a *Prešporokot* használja. Eltér a szlovák kiadványok rézümé-gyakorlatától is. A szlovák nyelvű összefoglalót itt a német, a magyar, az angol és a francia követi. És nem csupán a sorrend beszédes, hanem a magyar beiktatása is. A tanúságtétel, a példaadás folytatódik.

A szerzőpár együttműködésének eredménye a fotók által feltárt részletek, a rejtett kincsek: „A szöveg és a kép ebben a könyvben valamiféle harmadik, oszthatatlan minőségre ötvöződött, hogy kölcsönös hatással kiegészítsék egymást: a kép ugyanis nemegyszer szóbeli magyarázatot kíván, és hasonlóképpen a szó titkát gyakran éppen az alkalmas illusztráció tárja fel.” A szerzők kérdései kivétel nélkül lényegre törnek: „Miről vall a húsz méter magas boltívek szimbólumainak szimfóniája, és kire utalnak a címerek?” Anton Hykisch, kortárs szlovák írónkat idéztem a *Magyar Sion* előző számában: „...Ott van Csehország címere... Ott meg a morva... Hunyadi Mátyás ezeket az országokat is meg akarta szerezni. És amott fenn, egészen fölöttünk a kettős kereszt a hármashalmon. Magyarhon címere – suttozta Mišo. A fenét. Hiányoznak az árpádsávok. Ez *Hungariae superioris* címere. Felsőmagyarhoné? Nyilván. Szlovákiáé. Nem félelmetes ez, fiúk? Fogjátok be a szátokat! Nem látok semmit, szinte egészen fekete. Csodálkozol? Ezeréves por. Ki tisztítaná meg a történelmi szlovák címet? Hagyjátok abba, sziszezi Laco. Gottwald elvtárs néhány nappal Sztálin temetése után halt meg. Isten malmai... Mikor ragyognak fel Közép-Európa országainak történelmi címerei a Szent Márton-dóm boltívein? Mikor szólal meg az összes harang a koronázóváros fölött? Mikor lépnek elő a megfeketült képekből a kétezer éves egyház fényes ornátusai? A templom jobb sarkában Donner lovát Szent Mártonnal félénk áprilisi nap árnyékolja...” Súlyos az örökség, de van remény a kibontakozásra.

És a hasonló mélységű kérdések sorjáznak tovább: „Mi a küldetése a Lippertoltárnak, és mire való a stallumokon például a dudáló majom pasztikája? És kit temettek a szentély alá és a többi dómi kriptába? Milyen indokkal került Donner Szent Márton-szobra fél évszázadra a templomon kívülre, és mivel indokolták az imádkozó Ferenc József domborművének eltávolítását? Milyen ismert személyiségeket kereszteltek itt, kiket adtak össze, és kik lépték át a küszöböt? Mikor és miért hallgatott itt Bethlen Gábor evangélikus prédikációkat? Mikor kötöttek házasságot szovjet géppisztolyok árnyékában? Milyen sorsuk volt az orgonistáknak és muzikusoknak és magának a Dóm orgonájának? És miért éppen Alamizsnás Szent János kápolnája előtt imádkoznak oly összeszedetten az emberek? Mit rejtett a 85 méter magas dómtoronyból restaurálásra levett korona? Mit mondott itt 1995 nyarán a boldog emlékezetű II. János Pál?”

A szakirodalomban ismeretes, hogy a Dóm regotizált főoltára a Szent Jobb ereklyetartójának hatására készült, a kanonoki stallumok zenélő állatfiguráinak dudáló majma a paráznságra és az ördögre figyelmeztet. A Koronázótemplom című fejezet a Szent Koronáé, a torony csúcsán. 1846. november 25-én került a helyére a 164 cm magas másolat, 120 cm széles párnán. 1905-ben lebocsátották, újraaranyozták, majd a 167 kg súlyú terhet ismét visszahelyezték a torony tetejére öt platina villámhárítóval, amiket Rómer Flóris készített. Kevésbé ismert a korona további sorsa. A múlt század hatvanas-hetvenes éveiben újraaranyozták, de állványzatról, nem eresztették le a földre. Erre 2010-ben került sor, és hivatásos hegymászók végezték, akik történelmi eseménynek élték meg a 45 percig tartó munkát. Az üreges fém párnán lövésnyomok látszottak, amik származhattak még a „cseh legionáriusok által használt osztrák-magyar ismétlőpuskáktól. A cseh légiósok előszeretettel likvidálták a letűnt monarchia jelképeit” – írja a szerző kiváló fotók kíséretében. „Lehettek azonban 1945 áprilisában orosz vagy német találatok is, a harmadik gyanú pedig az 1968. évi szovjet megszállók, akik vagy mesterlövészt, vagy titkos rádióadót akartak eltávolítani a Dóm tornyáról.” A koronát azután megtisztították, kijavították és 2010. szeptember 27-én nagy tömeg jelenlétében visszahelyezték a toronyra, a hagyományosan megdöntött kereszttel.

A Pázmány-síremlék című fejezetet Knauz Nándor képe nyitja, a tudós dómi plébános, prépost, könyvtáros és levéltáros, aki a bíboros sírját is feltalálta a székesegyházban. Komlóssy Ferenc prépost képe a Pázmány-síremlék okán díszíti a kötetet, hiszen neki köszönhető elsősorban Rigele Alajos domborműve: Knauz és Komlóssy érdemei még inkább kiemelik Pázmány jelentőségét Pozsony városa számára, amit a mai utódok is hűen tolmácsolnak. Rigele műalkotásának középpontja a Kalauz 1613. évi kiadása a bíboros bal kezében. Szerzőnk méltán emeli ki a Pázmány-féle Esztergomi rituálét is, amelyben az első szlovákul nyomtatott szöveg található, s e nyelv erősségét tanúsítja, hogy ezen készült a Kalauz első fordítása. Rigele alkotását Csernoch János bíboros leplezte le 1907. június 7-én, Dudek János pap-professzor pedig büszkén jelentette ki, hogy Pázmány éppen pozsonyi dolgozószobájából intézte az ország dolgait. Jozef Hal'ko nagy dolgot művelt ebben a fejezetben is. Finoman érzékeltette Pázmány jelentőségét a *szlovák* művelődésben, ugyanakkor nem szakította ki a *magyarországiság* kötelékéből. E helyütt kerít sort a Pázmány-sír feltárásának ünnepélyes bejelentésére, amit 2010. január 23-án, Alamizsnás Szent János ünnepén Stanislav Zvolenský pozsonyi érsek végzett. A Hal'ko-kötet tanúsítja, hogy a történelmi örökség ezúttal jó kezekbe került. Az új főegyházmegye jól sáfárkodik a történelem adta értékekkel.

A gazdag magyar szakirodalomból hiányzó személyiségek és események is arányos szerkesztésben kaptak helyet. Ilyen a Dóm kripta rendszerében el-

temetett Krman Dániel evangélikus szuperintendens, akit pozsonyi börtönévei végén a jezsuiták állítólag katolikus hitre térítettek. Ő volt II. Rákóczi Ferenc hűséges, szláv tudatú támogatója. Ilyen Jozef Ignác Bajza, az első szlovák regény alkotója, aki szembekerült a szlovák nemzeti mozgalom meghatározó személyiségeivel. Rudnay Sándor esztergomi érsek, aki maga is támogatta a szlovák ügyet, kanonokká nevezte ki a nehéz természetű Bajzát, aki ezért nyugszik a Dóm alatt. Róla is olvashatunk a *Magyar Sion* 2009. évi 1. számában, miként Donner György Rafael Szent Márton-szobráról ugyanott. A XX. század első fele meghatározó egyéniségének, Andrej Hlinka csernovai plébánosnak is van nyoma a Dóm alatt: „2003 nyaráig állt a kanonokok kriptájában – közvetlenül Jozef Ignác Bajza sírja előtt ... Hlinka ... koporsója. A koporsóba beelöltek, bélését átszurkálták 1968 augusztusában a szovjet megszállók, akik egyébként többszörös razziaik során 810000 akkori koronás kárt okoztak az egész Dómban.” (311. p.) Hasonlóan erőszakkal tették tönkre az I. világháború alatt készült hadi oltárt 1920-ban, amikor kalapáccsal szétverték az imádkozó Ferenc József szobrát.

Külön fejezetben mutatja be a szerző a Dóm tornyába vezető utat, a kanonokok tanácstermével, a sekrestyével, a mai kincstárral, gyönyörű képek és a helyiségekhez, tárgyakhoz kapcsolódó tudományos adatközlések kíséretében. Egykorú felvételek illusztrálják a Dóm zenei életét, főként Albrecht Sándor tevékenységét, majd az új orgona megáldását 2010. július 4-én. A szerzőpárosnak gondja volt olyan eredeti részletek megörökítésére is, mint a torony óraszerkezetét gyártó cég táblája, a harangok ábrái és feliratai, és természetesen a 2000. év november 11-én megáldott új harangok képes és írott dokumentációja.

A templom külsejét leíró fejezetbe helyezték a szerzők II. János Pál pápa látogatásának és Stanislav Zvolenský érsek beiktatásának dokumentációját, a felújított északi kapun belépő jeles személyiségek felsorolását. Különleges szerepe van ebben a részben a délkeleti támpilléren található szarvasagancsnak, amit a paleontológia őskori lenyomatnak feltételez. A plébániai levéltárból származó régi fotó mellé Jozef Hal'ko megalálta Nagyfalussy István Szarvasagancs a pozsonyi dómon című versét. Az érsekújvári költő műve 1937-ben jelent meg a *Szlovenszkói magyar írók antológiájában*. A szlovák műfordítás címe: *Jelení parah na prešporskom dóme*.

A tudományos pontosság, a fotóművészet eszközeivel is felcsillantott titkok minduntalan jelenlévővé teszik a transzcendenciát. A kötet összeállítójának nemes pasztorációs módszerét még a kötetzáró száraz kronológia is sugározza: mit, miből és hogyan sorol be az 1204-től napjainkig tartó esemény sorba.

Folyóiratunk olvasói – mint azt említettem – már ismerhetnek részleteket a kötetből. Jozef Hal'ko munkájából katolikus közösségünk sugárzik. A Dóm közös kincsünk. Magyar fordításának közzététele elsőrendű fontosságú szol-

gálat békességet teremtő igyekezetünkben. A pozsonyi érsek szövívőjének műve akkor lenne teljes, ha ugyanaz a szellemiség és képanyag magyarul is olvasható lenne.

A magyar nemzet történetében is felbecsülhetetlen érték a pozsonyi Dóm. Az esztergomi bazilika hasonló érték a szlovák nemzet történetében is. A történelem tanulságai szerint mindkét istenháza közös nemzeti zarándokhely lehetne. Már e tény önmagáért beszél: mindkét nemzet Anyaszentegyházunk kebelében nevelkedett. Hal'ko gyönyörű könyve ezt a felismerést sugalmazza és szolgálja Štefan Komorný mély humanizmussal, szeretettel áthatott művészi fotóival együtt.

Käfer István

HUNGAROSZLOVAKOLÓGIAI FIGYELŐ

♦♦♦ *Kultúrne dejiny* 1 (2010)

A *Kultúrne dejiny* (Művelődéstörténet) évente kétszer megjelenő recenzált tudományos folyóirat. Kiadó: a Rózsashegyi Katolikus Egyetem Verbum nevű kiadója. Témaköre a szélesebb értelemben vett történelem, szociológiai, filozófiai, teológiai, művészettörténeti, nyelvészeti kapcsolódásokkal valamennyi történelmi korszakban. Vizsgálódási területe hangsúlyosan a közép-európai régió. Az új periodikum a 2007–2009 között megjelent Ruzomberky historicky zborník (Rózsashegyi Történeti Gyűjtemény) folyóirattá alakítása. Szlovákul, csehül, lengyelül, angolul közöl írásokat, egyéb nyelvekből fordításban. A hátsó borítón magyar nyelvű tájékoztató is helyet kapott.

Az új periodikumnak gazdag hungaroszlovakológiai anyaga van. A tanulmányok között szerepel Szavatije érsek tevékenysége az első Csehszlovák Köztársasághoz csatolt, majd 1939-től Magyarországhoz visszakerült Kárpátalján, a középkori szepességi történeti antropológia historiográfiája, gazdag, újabb magyar hivatkozásokkal. Michal Slivka kisonográfia terjedelmű és igényű dolgozatának példaértékű alapállása: „Számos idősebb szepességi történész pragmatikus hozzáállása a forrásalapokhoz.” Ez a követendő út.

Örömteli interjú olvasható a folyóiratban Ivan Chalupeckývel, a Szepességi tudós kutatójával és népszerűsítőjével. Így foglalja össze Szepes különlegességét: „... Kevés régió akad Európában is, amely olyan sűrű városi agglomerációs hálózattal rendelkezik... s a városi polgár már bizonyos mértékig saját kultúrára és identitásra törekszik... Szepesben már a XIX. században, de azt megelőzően is jó néhány középiskola volt... a híres késmárki Evangélikus Lí-

ceum, a két lőcsei, az evangélikus és a katolikus, a podolini piarista és az iglói gimnázium. Melyik vármegyének volt három tanítóképzője? 1900 körül jött létre faipari iskola Iglón és fémfeldolgozó Gölnicbányán, vagyis a szepesiek kulturális fejlettségének valóban megvoltak a gyökerei a művelődésben. Jónéhány folyóirat is megjelent itt már a XIX. századtól. Lőcse adta ki a *Zipser Botet*, Igló a *Szepesi Lapokat*, Késmárk a *Karpathen Postot*...” Számos településnek van saját monográfiája, és olyan falvak is, „...amelyekben azelőtt németek éltek túlnyomó többségben, és ma teljesen új a lakosság, érdeklődnek múltjuk iránt”. Folytatja működését a még Magyarhonban alapított Szepesi Történelmi Társulat is.

Gazdag hungaroszlavakológiai ismeretek sorjáznak a folyóirat recenziós és annotációs részében: Jolsva és a jolsvai uradalom a középkorban, a *Piae foundationis* és jelentőségük a kora újkori magyarországi társadalomban, Andrej Hlinka személyisége, a *Studia Historica Tyrnaviense VIII.* kötete stb. Az új folyóirat tudományos igényességét és szellemiségét jelzi a *Matica slovenská Historický zborník* (Történelmi Szemle) 2009/2. számának ismertetése.

A periodikum harmadik részében közlik Bystrík Bugan *Mojžiš Uhorský a jeho bratia v kontexte slovenských dejín* (Magyarhoni Mózes és testvérei a szlovák történelem kontextusában) című írását. A *Magyar Sion* 2007/2. számában Nagy Márta tanulmánya összegezte a nálunk Magyar Mózesként számon tartott ortodox szentet, ezért különösen érdekes a *Matica*-periodikumban megjelent írás kritikája testvér-folyóiratunkban. Idézzük szó szerint: „...a szerző közli, hogy nemzetünk egyik első kanonizált szentje volt, 'Kelet-Szlovákiából' származott, és 983–1043 között élt. A szerző forrásmagyarázata különös, mivel kérdéses, tekinthetjük-e ezt a szentet az első 'szlovák' szentek egyikének.”

A *Kultúrne dejiny* keresztény szemléletétől idegen a Ján Bobák szerkesztésében megjelenő folyóirat szellemisége. A szemlélő Mariana Gordiaková meg is jegyzi, hogy a *Matica* periodikuma pozitívumai ellenére az egyes írások színvonala ugyancsak függ „a források interpretációjától”.

Érdeklődésünkre tart számot a folyóirat „annotációs” rovata az új könyvekről: „A tatár betörés történelmi elbeszélés a szörnyű eseményekről, amelyek sok szenvedést hoztak Magyarhon királyság lakosainak és az egész országot a romlás szélére juttatták.” Az antológia Richard Marsina és Miloš Marek összeállításában, a Szlovák Tudományos Akadémia kiadásában (Bratislava, 2008) látott napvilágot. A középkorral kezdődik Tomáš Janura: *Vidéki nemesi székhelyek Liptó megyében*, és igencsak közös témánk lehetne az a „kollektív monográfia” is, amit *Frank Vítazoslav Sasinek, a XIX. század legjelentősebb szlovák történésze* címmel adott ki 2007-ben a *Matica slovenská*. Annál is inkább, mivel Sasinek katolikus papként feldolgozta a mai Magyarhon kezdetének történetét is. Jelentős hungaroszlavakológiai vonatkozások vannak

Zuzana Lopatková *Martin Kollár (1853–1919)* és Michal Stehlík *Csehek és szlovákok 1882–1914* című kötetében.

Tanulságos információkat ad a folyóirat „Hírek, beszámolók” című záró része is. 2010 februárjában nemzetközi néprajzi konferenciát rendeztek Soňa Kovačevićová tiszteletére. Magyarországot Bartha Elek előadása képviselte „A helyi identitások és a revitalisztikus kultúra” címmel, 2010 áprilisában pedig Ostraván rendeztek dokumentum-konferenciát „Egyház és etnikum a történelemben” címmel, ugyancsak magyar részvétellel a Szegedi Tudományegyetemről (P. Kiss Attila, Ábrahám Ádám).

A magyar-szlovák szellemi összefüggésrendszer eddigi legjelentősebb, konkrét együttműködési lehetőséget nyújtó két folyóirata a *Magyar Sion* és a *Kultúrne dejiny* küldetést teljesít a 2006. június 29-i engesztelő szentmise megbocsátó szeretetében. A tudományos felfedezések értelmezése, interpretálása azonos indítékú mindkét szép kiállítású folyóiratban. Ivan Chalupecký, Szepes tudós professzora mindkét periodikum állandó munkatársa.

- ♦♦♦ *Dejiny Trnavskej univerzity 1635–1777, 1992–2010* [A Nagyszombati Egyetem története 1635–1777, 1992–2010] (szerk. Jozef Šimončič, Alžbeta Hološová; Typis Universitatis Tyrnaviensis, vydavateľstvo Trnavskej univerzity v Trnave, Trnava 2010) 370 pp.

Pázmány Péter egyetemeinek mai örökösei közül a Nagyszombati Egyetem Nagyszombatban – Trnavská univerzita v Trnave – hivatalos címet viseli. Az alapítás jeles évfordulóját, a 375. esztendőt a Tirna-parti városban is megünnepezték, tudományos konferenciával, nagy létszámú magyarországi vendég-előadóval és egy reprezentatív ünnepi kiadvánnyal. A két évszám-pár azonnal jelzi az 1777. évi Budára helyezést, majd az 1992. évi folytatást. Ebből ered a furcsa név is, a „nagyszombati Nagyszombatban” hiszen a budapesti ELTE és a SOTE, valamint a PPKE is tulajdonképpen „nagyszombati”. Csak a magyarországiak egyszerűen az 1635. évtől számítják magukat.

Az „ösegyetem” és mai utódai között értő együttműködés alakult ki – Pázmány szellemiségének megfelelően. A mai nagyszombati utódnak tetézetek a gondjai. Meg kell küzdenie az 1777–1784 közötti ún. Királyi Akadémia után 1992-ig tartó ürrel, sőt a jelen politikai erőviszonyok nem mindig kedvező alakulásával. Annak ugyanis sokan nem örülnek, hogy a mai nagyszombati egyetem Pozsony és a Rózsahegyi Katolikus Egyetem között különös helyet igényel magának a szlovákiai felsőoktatásban. Ráadásul teszi ezt erőteljes magyar közreműködéssel, hiszen az alapító Pázmány Pétertől napjainkig nem kerülhető meg az egykori országhözösség. A jubileumra igen szép kiadásban

jelentették meg Bitskey István Pázmány-monográfiáját szlovák fordításban. Nem csoda, hogy az ünnepi konferencia nyelve a szlovák és a német volt, s az univerzitás felújított ősi lobogójának Patrona Hungariae köriratát Patrona Universitatis Tyrnaviensisre változtatták. Jozef Šimončič professzor hősiec harcot folytat az egyházat és a hungarus hagyományokat ferde szemmel nézőkkel szemben. A szlovák nemzeti elem túlhangsúlyozása ezt a célt szolgálja. Ebben is rokonok vagyunk, hiszen a szlovákok számára „Uhorsko” mellett kínos és emészthetetlen Patrona Hungariae nekünk csak „magyar”-ra, „Magyarország”-ra fordítható.

A kötet bevezetőjében Jozef Šimončič „a szlovák nemzeti történelem ékeségének, a művelődéstörténet nem eléggé megbecsült igazgyöngyének” nevezi a 375 éves egyetemet. Ennek helyrehozására hozták létre az Ústav dejín Tnavskej univerzity, A Nagyszombati Egyetem Történetének Intézetét. Az intézet évkönyveket és az ünnepi évforduló jeles kiadványait publikálta. „Saját” egyetemtörténete még nem készült el, ezért a jubileumi kötetbe átvették Vendelín Jankovič 1995-ben megjelent összefoglaló tanulmányát. Ebben a rendszerváltás közelségéről árulkodik az a sajtóságos osztályszempont, miszerint Pázmány „...csak közép-nemesi származású volt, az uralkodó rendi nemzet tagjának tartották, és hajlott arra a gondolatra, hogy az uhorsky [„hungarus”] nemzetet a magyar nemzettel azonosítsa...” (12.p.). Néhány bekezdéssel később: „Pázmány a kor uralkodó rendi ideológiája szellemében a magyarországi rendi nemzet tagjának érezte magát, amelybe minden kiváltságos egyén beletartozott, tekintet nélkül arra, milyen nyelven beszélt. Mindazonáltal lényéből eredően kedvezett a magyar etnikumhoz tartozóknak... ami nyilván nemesi származásának következménye...” (14–15.p.). Egyébként a magyar szakirodalomra, új levéltári kutatásokra is hivatkozó munka, jó összefoglalás.

A Šimončič professzor által a Budára helyezés szépségtapaszanak nevezett Királyi Akadémiát (1777–1784) ebben a kötetben tekintik először nagyszombati ügynek, hiszen hamarosan Pozsonyba helyezték át, és ebből keletkezett az Erzsébet-egyetem. Az egyes karok történetét Richard Marsina, Juraj Dolinský, Miriam Laclavíková, Adriana Švecová és Štefan Kopecký írta. Külön tanulmányok foglalkoznak a diákokkal és professzorokkal, az egyetem intézményeivel (nyomda, könyvtár, levéltár, obszervatórium, gyógyszerár, botanikus kert) és az épületekkel. Az 1992. évi újraalapítás néhány bekezdésnyi anyaggal a Jogi Kar történetét követi és az Orvosi kar históriájában található a legkevesebb magyar forrás, mivel a szerzőnek itt már gazdagabb szlovák szakirodalom állt rendelkezésére.

A kötet zárótanulmánya az 1992-ben létrejött mai egyetem bizony viharos története. Számunkra itt elsősorban a „katolikus egyetem ügy” pontos ismerete szükséges, ami teljes mértékben feltárul Marián Manák tanulmányában.

Természetesen politikai kérdésről volt szó. A Mečiar-kormányzat más egyetemet akart Nagyszombatban, s ennek ellensúlyozására katolikus egyetemé akarták alakítani a 17. századi, Pázmány-hagyományt vállaló intézményt. Ez a küzdelem is politikai csoportok között zajlott, s a leginkább érdekelt katolikus egyháznak szinte statisztika szerep jutott. Az akkori kormányzat célja ugyanis az volt, hogy a katolikussá válással lejárassa a „szlovák Rómát”. Részt vállalt ebből az oktatási miniszter is, aki a jezsuiták kezébe adással vélte az egyetem kompromittálását. A kereszténydemokrata mozgalom egyik szárnyának vezetője szorgalmazta, hogy Szlovákia Püspökkari Konferenciája vállalja az egyetem katolikussá alakítását. A püspöki kar nem akart a politika eszközévé válni, ezért a rektor csak az egyetem keresztény orientációját, nem pedig „reprofilációját”, még kevésbé „transzformációját” fogadta el. Ezzel ugyanis 1995-ben megszüntették volna az 1992-ben alapított egyetemet. Annak ellenére, hogy az egyetem keresztény elkötelezettsége nyilvánvaló volt, a kormányzat megalapította a városban a második egyetemet is Cirill-Metód Egyetem néven, hogy ezt alakítsák katolikus egyetemmé. Ezt a kísérletet a szlovák püspöki kar visszautasította. Az 1998-as kormányváltás után ismét a Nagyszombati Egyetem kapta volna a katolikus egyetemé alakulás lehetőségét, de az intézmény szenátusa, a biztonságos működést féltve, egyértelmű biztosítékokat kért az egyháztól. Csak a teológiai kar volt feltétel nélkül az átalakítás mellett. Még 1999-ben a Katolikus Egyetemek Nemzetközi Szövetsége társult tagságot ajánlott a Nagyszombati Egyetemnek annak ellenére, hogy elnevezésében nem szerepel a „katolikus”, de statútumával, hagyományaival és működésével teljesítette a katolikus egyetem kritériumának követelményeit. A megegyezés további próbálkozások után sem jött létre az egyetem és a püspöki konferencia között, az egyetem ugyanis féltette időközben szerzett 31 akkreditált szakját és 3000 hallgatóját a katolikus egyetemé alakulás bürokratikus folyamataitól, mivel a felsőoktatási törvényben ilyenfajta átalakulási lehetőség nem volt. A püspöki kar 1999 májusában végleg eldöntötte, hogy a szlovák katolikus egyetem és székhelye Rózsahegyén lesz, mégpedig a Zsolnai Egyetem Kateketika-Pedagógiai Karának transzformációjával.

Az igen szép kiállítású, nagy formátumú kötetben számos eredeti dokumentum fotója, sok színes illusztráció található, és ezúttal magyar nyelvű összefoglalás is. Ennek egy mondata így hangzik: „Az egyetem megalakulását követő első nehéz időszakot, amikor az egyetemet megsemmisítés fenyegette egyes politikai körök részéről, az egyetem átvészelte, megtartotta keresztény profilációját, megnövelte az akkreditált szakok számát, bővültek egyrészt a külföldi egyetemekkel való kapcsolatai, másrészt saját tudományos intézeteket létesített.”

Az egyetem mindenütt Pázmányra emlékezik. A főbejáratnál az első rektor, Anton Hajduk emlékművének részeként az egyetemi épületek makettjét karjá-

ba ölelő érsek domborműve, majd az előtérben könyveken nyugvó mellszobra fogadja a belépőt.

- ♦♦♦ MIKSZÁTH Kálmán, *Slovenski rodáci* [Tót atyafiak] (Horniaci a Horniaky III) (vál. Kiss Gy. Csaba, Karol Wlachovský, ford. Karol Wlachovský; Vydavateľstvo Marenčin PT Občianske Združenie tradície a hodnoty, Bratislava 2010) 268 pp.

A szlovakológia, a szlovákságtudomány hungarus és magyar elemeit tárgyaló hungaroszlovakológia tükörtudománya a hungarológia, a magyarságtudomány hungarus és szlovák elemeit elemző szlovakohungarológia. Vizsgálódási területe a két etnikum egymás mellé kerülésétől napjainkig tart – mondjuk Balassi Bálinttól Madách Imrén, Jókai Móron, Gárdonyi Gézáig át egészen Duba Gyuláig, Dobos Lászlóig, Závada Pálig: a reneszánsz világ többnyelvűsége, Balassi írásos megnyilatkozásai szlovák jobbágyairól és környezetéről, Madách *Civilizátora*, Jókai *Gazdag szegények*, a *Pál utcai fiúk* Janói, Gárdonyi *Egy szál drótjának drótosa*, a szlovákiai magyar írók, legutóbb Grendel Lajos szlovák világa és Závada *Jadвига párnája*.

A fordító Karol Wlachovský életműve a Mikszáth-sorozat, Kiss Gy. Csaba értő válogatásával. Mikszáth egészen különleges helyet foglal el a szlovakohungarológiában, hiszen a szlovák irodalomban is alig akad olyan mély néplátású író, mint a Nagy Palóc. Mikszáth szlovák népismerete, népábrázolása az évezredek magyar-szlovák szimbiózis nosztalgikusan realista felidézése. Különösen is vonatkozik ez a Beszterce ostromára, a múlt bűvkörében élő gróf meghitt viszonyára a szlováksággal. Ez pedig a magyarosodó és magyarosító Magyar Királyságban Mikszáth írásművészetének látszólag könnyed anekdotázásában, szellemes, de sosem bántó gúnyolódásában megnyilvánuló országsiratása. S ebből a látószögből Mikszáth nem „magyarikum” a szlovák művelődésben, hanem a hungarus/uhorský könnyes hattyúdala, ami egyformán sajátja a magyar és a szlovák nemzethagyománynak. Wlachovský és Kiss Gy. Csaba szolgálatára elévülhetetlen értékű a magyar-szlovák szellemi összefüggésrendszer tudományos, művészeti, de mindenekelőtt az igazságkeresés szeretetre indító bemutatásában.

Käfer István

- ♦♦♦ SZÉKELY János, *A Könyvek Könyve* (Szent István Társulat, Budapest 2010) 190 pp.

Nagyszerű, ugyanakkor igen nehéz feladatot vállalt az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye és a Szent István Társulat: egy közös, tizenkét kötetes hittankönyvcsalád megjelentetését. A sorozat szervesen illeszkedik a magyar oktatási rendszerhez, és jól alkalmazható valamennyi hazai és határon túli iskolatípusban.

A hiánypótló tankönyvcsalád ötödik osztályosoknak készült kötete *A Könyvek Könyve – Bevezetés a Biblia világába* címmel Székely János munkája. A diákok negyven lecke alatt ismerkedhetnek meg a Szentírással. Az ószövetségi fejezetekben rövidített, egyszerűsített idézetek segítik a 10-11 éveseket, az újszövetségi részben azonban már eredetiek a szövegrészletek. A szerző az idézetek elemzése helyett inkább érdekes történetek segítségével aktualizálja a Biblia mondanivalóját. Példáit a mindennapi életből és a gyerekek által ismert személyek életéből veszi. Megelevenedik II. János Pál, Apor Vilmos vagy éppen a saját életét a gyermekeért feláldozó édesanya is. Nem kerüli ki a kényesebb eseményeket sem. A diákok megismerhetik Dávid király Betsabéhoz fűződő kapcsolatát, férje meggyilkolásának részletes körülményeivel együtt.

A fejezetek végén található feladatok elsősorban közös beszélgetésekre épülnek a szülőkkel, tanárokkal. Ily módon a hittan nem a sok házi feladatot igénylő tantárgyak egyike lesz, hanem családi beszélgetés témája. Ez pedig igazi célja.

A Könyvek Könyve lebilincselő olvasmány azoknak is, akik – életkortól függetlenül – rendelkeznek Szentírási ismeretekkel. Illusztrálja ezt néhány irodalmi példa: Kosztolányi Dezső Hajnali részegség című verse (5.p.), Babits Mihály, Pilinszky János, Mahatma Gandhi tanúsága, Gárdonyi Géza Írás a Bibliába című verse (9.p.). Olvasható Tóth Árpád Esti sugárkoszorúja (24.p.), Rabindranath Tagore (30.p.), Babits Mihály Zsoltár gyermekhangra (84.p.), Reményik Sándor Ne ítélj (127.p.) és Gulyás Pál Az evangélium elé c. verse (186.p.). Nem kevésbé gyönyörű Sík Sándor Naphimnusz-fordítása (18.p.). De találunk tudósokat is – Albert Einstein, Max Plank, Friedrich von Weisäcker.

Szerzőnk felnőttpasztorációját is sejtetik áldozat-történetei a vak édesapáról (38.p.), az első boldoggá avatott cigányról vagy a paralimpiára készülő féllábú fiú képe.

A tankönyvcsalád taníthatóságát és használati értékét nagyban növeli önálló honlapja, melyen mindenki megtalálhatja a számára fontos információkat. A tanárok munkáját segítik a tanmenetek, az órai segédanyagok, amit bárki fel is tölthet, így a hitoktatók egymás óráit is színesíthetik. Szerveznek egész tanéven átívelő internetes vetélkedőt is. A szülőket pedig segítik abban, hogy otthon gyarapíthassák gyermekeik ismereteit, sőt gyakorlófeladatokat is adhassanak.

Sebő Balázs

- ♦♦♦ FÜLÖPNÉ ERDŐ Mária,
Beszélgetés Istennel (Szent István Társulat, Budapest 2010) 107 pp.
 + 8 melléklet
Isten szava (Szent István Társulat, Budapest 2010) 183 pp.
A Mennyei Atya gyermekei (Szent István Társulat, Budapest 2010) 199 pp.
Élet a hitben (Szent István Társulat, Budapest 2010) 183 pp.

A Szent István Társulat új hittankönyvsorozata olyan sikerült kiadvány, amely nem csupán szándéka szerint, hanem megvalósult formájában is a gyermekeket szólítja meg. A négy kisiskolásoknak szóló, egymásra épülő kötet sorrendben a következő témákat tárgyalja: első osztályban Isten, az imádság, a templom és a szentmise mibenlétét, másodikban a Szentírás legfontosabb fejezeteit, harmadikban az Egyházzal kapcsolatos alapfokú ismereteket, míg végül negyedik osztályban a hit- és erkölctan kérdéseit.

Számos előnye közül talán a legfontosabb, hogy valóban a gyermekek nyelvén, számukra érthető és jól értelmezhető formában közli a hit legalapvetőbb, leglényegesebb tudnivalóit, ismerteti a gyakorlati hitélet elemeit, „eszköztárát”. Mindezt egyrészt áttekinthetően és világosan, másrészt bájos és lényeglátó rajzok segítségével teszi. Sajnos a 4. kötetben a többi évfolyamra olyannyira jellemző egyszerű és gyermekközpontú fogalmazást esetenként hiányolnunk kell. Helyenként szükséges lehet oldani, a gyermekek számára árnyalni a megfogalmazásokat, ill. érdemes végiggondolni, hogy feltétlenül szükséges-e éppen a hittanórán bizonyos kifejezések bevezetése.

Külön lelemény a valamennyi kötetben a fejezetek végén található rajzos összefoglaló, amely megismétli a leckék illusztrációit. Sajnos egy sajtóhiba folytán a második könyv első fejezetének rajzai felcserélődtek, erre egyrészt tanításkor külön figyelmet kell majd fordítani, másrészt a reménybeli 2. kiadásnál lehetőség lesz a javítására. Mind a négy könyv egyben munkafüzetként is működik. A leckék felépítése hasonló: a témát ábrázoló kép alatt tömören megtalálható az új ismeret, amelyet a túloldalon már rögtön vagy gyakorlati kérdések, vagy az anyag részletes kifejtése követ, de minden esetben olyan feladatok is, amelyek szinte azonnal elmélyítik az újonnan tanultakat. A könyvsorozat legnagyobb erénye talán éppen az, hogy már a legkisebb gyermekek esetében is mindig arra törekszik, hogy az elméleti tudnivalókat minél hamarabb beépítse a tanulók gyakorlati hitéletébe, sőt, végső soron, életvitelbe. Mindezt anélkül, hogy fölösleges részletezéssel terhelné őket.

A példásan következetes felépítés mellett a rendszeres visszacsatolás, ismétlés is elmélyíti a tanultakat, egyrészt egy-egy kötetben belül, másrészt a kötetek között is, és nem csupán utalás szintjén, hanem akár teljes szövegrészek új szempontú megismétlésével és felidézésével is.

A Fülöpné Erdő Mária által fogalmazott, színes, kedvesen illusztrált kötetek a négy alsós évfolyamban kívánatos ismereteket tartalmazzák, de bátran ajánlhatjuk őket az iskolai osztályoktól függetlenül is olyan gyermekeknek, akik most találkoznak először a katolikus hittel.

Hegedűsné Gáspári Katalin

- ♦♦♦ *Ezeréves múltunk. Tanulmányok az erdélyi egyházmegye történelméről* (szerk. Marton József és Bodó Márta; Szent István Társulat, Budapest – Verbum, Kolozsvár 2009) 319 pp.

A tanulmánykötet a Gyulafehérvári Főegyházmegye ezeréves fennállása alkalmából jelent meg. A kötet tanulmányai az ezeréves Erdélyi Egyházmegye eseményeivel, az ahhoz kapcsolódó kérdésekkel foglalkoznak.

Jakubinyi György, a főegyházmegye érseke tanulmányában a Biblia számszimbolikájával foglalkozik, arra keresi a választ, hogy mit jelent a millennium a Bibliában.

Marton József nagyprépost, az egyháztörténet egyetemi tanára a Gyulafehérvári Főegyházmegye (1932-ig „erdélyi püspökség”) történetét ismerteti. Foglalkozik az alapítással, az egyházmegye szervezeti kiépülésével, a szerzetesrendek megjelenésével, majd az egyházmegyét érintő problémákkal: a török betöréseivel, a reformáció megjelenésével, a Habsburg érdekkörök tevékenységével, az erdélyi rendeknek a katolikus püspökség szétzúzására irányuló intézkedéseivel, a „vallásszabadsággal”, a restauráció és a dualizmus kérdéseivel. A 20. század jeles püspökei: Mailáth Gusztáv Károly, Márton Áron és Jakab Antal a legnehezebb időkben is – amikor a katolikus egyház nem szerepelt Romániában a jóváhagyott tizennégy vallásfelekezet között – elérték, hogy a hitélet erősebb volt, mint a demokrácia éveiben.

Vizkelety András azt mutatja be, hogy milyen hatások érhatték abban a kulturális környezetben Szent Erzsébetet, ami a thüringiai udvarban 1200 körül fogadta.

A jezsuiták kora újkori erdélyi tevékenységéről szól Gábor Csilla tanulmánya. A jezsuiták Báthori István fejedelem meghívására érkeztek Lengyelországból. Többször kiutasították őket, majd visszatérhettek. A szerző 17-18. századi részleteket vizsgál, esettanulmányokat ismertet.

Tánczos Vilmos erdélyi és moldvai példák alapján az archaikus népi imádságokban és az egyházművészetben megjelenő szenvedő Krisztus alakjával foglalkozik.

Ferenczi Sándor levéltári iratok alapján bemutatja az 1716–1753 között közigazgatásilag újjászerveződő egyházmegyét és az erdélyi egyházmegye papságát.

V. Ecsedy Judit ismerteti Batthyány Ignác 1785 és 1798 között Gyulafehérváron működő nyomdáját. A nyomdára szükség volt, mert alapításakor csak két katolikus nyomda, a kolozsvári és a csíksomlyói ferences nyomda működött.

Holló László az erdélyi egyházmegyékben vizsgálja az egyházközségek papválasztó jogát, amely már a reformáció előtt is ismeretes volt.

Az 1848-as forradalom idején az Erdélyi Egyházmegye és a forradalom sorsa egybefonódott. Tamási Zsolt az 1848–49-es forradalom és szabadságharc két évének történetében vizsgálja az egyházmegye helyzetét e korban.

Gál László az erdélyi iskolázás helyzetét mutatja be a felvilágosult abszolutizmus korában. A török függőség után Erdély a Habsburg Birodalomba integrálódott. A bécsi udvar az 1777-ben megjelent *Ratio Educationistól* számítva függetlenítette egyre inkább az oktatást az egyházi hatástól. II. József az egész közoktatást állami intézménnyé tette. Kiegészítette a *Ratio Educationist*, minden részletkérdést szabályozott. Kénytelen volt azonban Erdély számára egy enyhébb szabályozást, a *Norma Regiát* alkalmazni.

Kájoni János ferences szerzetes a Székelyföld 17. századi sokoldalú tudosa. Nyomdaalapító, nyomdász, történetíró és botanikus. Zeneszerzőként, orgonistaként és orgonakészítőként nagyon sokat tett a zene területén is. Diósi Dávid tanulmánya Kájoni Jánost mint dallamgyűjtőt mutatja be.

Dr. Eröss Alfréd munkásságával Farkas Zoltán tanulmánya foglalkozik. Dr. Eröss Alfréd püspök sokoldalú tehetséggel megáldott teológus volt: teológiai tanár, költő, író, szerkesztő. Kiválóan rajzolt, szavalt, kitűnő nyelvérzékkel rendelkezett: megtanult németül, franciául, latinul, olaszul, angolul. Rengeteget olvasott, sokat jegyzetelt.

Bodó Mária tanulmányában a két világháború közti erdélyi katolikus és iskolai színjátszást mutatja be. Elsősorban azt vizsgálja, hogyan jelent ez meg a *Napkelet* című lapban, a *Hírnök* tükrében és a *Jóbarát* hasábjain.

1927-ben a Vatikán és a román állam konkordátumot kötött. E konkordátum születésével, megkötésével, sorsával foglalkozik Nóda Mózes. A konkordátumnak egy történelmileg új korban kellett törvényes keretet biztosítania a katolikus egyház és intézményei számára.

Lukács Imre Róbert a két világháború között Erdélyben lefolyt római és görög katolikus rítusvitával foglalkozik. Az 1917-es *Codex Iuris Canonici* szerint csak a Szentszék engedélyével lehet egyik rítusból a másikba áttérni. Az 1923-ban megjelent alkotmány a görög katolikus híveket román nemzetiségűnek kívánta tekintetni, a magyar anyanyelvű híveket is. Ezért ezek Mailáth püspök felhatalmazásával felvették a latin rítust. A görög katolikus püspökök

kétségbe vonták ezt a rítusváltoztatást. A Keleti Kongregáció a vitát úgy zárta le, hogy a rítusváltoztatás engedélyezését az ország nunciására bízta.

A 20. század folyamán az erdélyi katolikus-protestáns viszony kényes pontja a vegyes házasságok szabályozása. Néhány levéltári dokumentumot vizsgálva taglalja ezt a kérdést Zamfir Korinna. Kitér tanulmányában a vegyes házasság egyházi szabályozásával összefüggő felekezeti és személyes konfliktusokra.

Bereczki Silvia az erdélyi római katolikus egyház helyzetének alakulásával foglalkozik a kommunizmus idején. Bemutatja a vallási elnyomás szakaszait és jellemzőit. 1948-ban a kormány felmondta a Szentszékkel kötött konkordátumot, az egyházak vagyonát, az egész tanügyet Romániában is államosították, sőt megjelent a vallási felekezetek általános helyzetére vonatkozó törvény, amely az egyházak minden szervezeti, működési, gazdasági tevékenységét állami ellenőrzéshez és jóváhagyáshoz köthette. Létrejött a békepapság, Márton Áron püspök és sok pap börtönbe került. Márton Áron szabadulása, majd házi fogsága idején is mindent megtett egyházáért. A helyzet súlyosbodott a nyolcvanas években. Az 1989-es politikai rendszerváltás új korszakot nyitott az erdélyi katolikusok számára is.

Oláh Zoltán az erdélyi katolikusok által végzett szentíráskutatásokkal foglalkozik. Időrendben és tevékenységi területük szerint ismerteti a kutatókat.

A Nagyváradi Egyházmegye Biblia-szakértőit Kovács F. Zsolt mutatja be.

Nagy József tanulmányában a Katolikus Magyar Bibliatársulat létrejöttének körülményeit és tevékenységét ismerteti. Az 1994-ben megalakult, nonprofit egyesületként bejegyzett társulat módszertani szemináriumokat, bibliai alapkursusokat, 1996-tól pedig bibliai tábort rendez szervez felnőttek, fiatalok és gyerekek számára. 2000-ben a társulat bibliaközpontot nyitott Marosvásárhelyen. Az utóbbi években csak papok számára is szerveznek bibliás találkozót.

Czékli Béla

••• *Egyházi gyűjtemények szolgálatában. A gyulafehérvári millenniumi konferencia tanulmánykötete* (szerk. és ford. Bernád Rita; Verbum, Kolozsvár 2010) 318 pp.

Az Egyházi Könyvtárak Egyesülése (EKE), a Magyarországi Egyházi Levéltárosok Egyesülete (MELTE) és az Egyházi Muzeológusok Egyesülete (EME) évente tartott közgyűléseit konferenciákkal köti egybe. 2009-ben, a Gyulafehérvári Főegyházmegye alapításának ezredik évében a három szakmai egyesület kivételesen egy időben és egy helyen rendezte meg ezt a találkozót.

A kötet a konferencián elhangzott tizenöt előadást adja közre magyar és román nyelven. A bevezető előadás röviden ismertette a jubiláló egyházmegye történelmét, majd az előadók bemutatták az erdélyi római katolikus, református, evangélikus és unitárius egyházak gyűjteményeit.

Ileana Dârja, a Batthyaneum igazgatónöje beszélt a Batthyányi Ignác által alapított könyvtár történelméről és kincseiről. A gyűjtemény a gyulafehérvári Batthyány Könyvtár és csillagvizsgáló utóda. A könyvtár alapítása után – bár vásárlások nem történtek – tovább gyarapodott az erdélyi püspököknek, papoknak, az egyházmegyei iskolák tanárainak valamint mecénásoknak köszönhetően. A gyűjtemény jelentősen gazdagodott, amikor 1912-ben Gróf Mailáth Gusztáv Károly erdélyi püspök kezdeményezésére értékes tárgyak kerültek a Batthyaneumba. Ekkor az egyházmegye plébániáiról hoztak ide műkincseket. A könyvtár legértékesebb munkáit (kéziratok, ösnyomtatványok és értékes okmányok) egy biztonságos és fertőtlenített térben helyezte el a püspök. Ezt a helyiséget attól fogva Kincstárnak nevezték. A püspök a korábbi és az ekkor összegyűlt kincsek bemutatására kiállítást rendezett, és ehhez kapcsolódóan megszervezték a Gyulafehérvári Tudományos Napokat. Erről az eseményről Doina Hendre Bíró számolt be a konferencián.

Szögi László és Bernád Rita a Gyulafehérvári Római Katolikus Főegyházmegye levéltáiról, a levéltári anyag összegyűjtéséről és rendezéséről szóltak. Az Érseki és Főkáptalani Levéltár anyaga értékes forrásokkal szolgál Erdély története szempontjából. A levéltár rendezésében Magyarországról érkezett szakemberek is részt vettek. Sor került a Kolozsváron található Erdélyi Katolikus Státus levéltárának és Gyulafehérváron a szemináriumi levéltár anyagának a rendezésére is. A Gyulafehérvári Főegyházmegyei Levéltár több gyűjtőközpontot hozott létre Gyulafehérváron, Szamosújváron, Sepsiszentgyörgyön, Marosvásárhelyen, Gyergyószentmiklóson, Székelyudvarhelyen, Csíkszeredán és Kolozsváron, ahová begyűjtötték az egyházmegye értékes levéltári anyagát. A gyűjtőlevéltárakra azért volt szükség, mert a gyulafehérvári levéltár nem tudta volna befogadni az összegyűlt egy kilométernyi okmányhalmazt. Molnár B. Lehel beszámolója szerint az Erdélyi Unitárius Egyház eddig 20 gyülekezetből gyűjtötte be a levéltári anyagot. Thomas Şindilariu beszámolt a Honterus gyülekezet levéltárának történetéről, munkájáról, Sipos Gábor pedig a református levéltárügyet tekintette át, valamint foglalkozott az erdélyi könyvtáros- és levéltárosképzéssel is.

Több előadás is foglalkozott az egyházmegye műkincseinek felmérésével, a templomokban található értékes darabok számbavételével; a magyar ötvösség 15.–20. századból való remekeivel, bútorokkal, oltárokkal, szobrokkal. H. Kolba Judit és T. Németh Annamária a gyulafehérvári műtárgyak leltározását ismertette, Tamás Iringó és Kovács Mária-Márta Az Erdélyi Református Egyházkerület klenódiáinak és textíliáinak leltározásáról szólt.

A váradi és szatmári katolikus püspökségek területe a trianoni döntés után alaposan megcsönkült. 1944 és főleg 1948 után minden tekintetben sorvadásra ítélték őket. Könyvtáraik, régi könyvállományaik, mind a püspöki, a káptalani, a szemináriumi gyűjtemények, mind a szerzetesrendi, az iskolai és a plébániai könyvanyagok részben megsemmisültek, részben államosították őket. Csak kis részben maradtak meg eldugott vagyontárgyakként. Emödi András végezte el e két püspökség könyvanyagának az összegyűjtését és rendezését, és ő számolt be a konferencián erről a munkáról. A Váradi Egyházmegye összegyűjtött könyvállománya a székesegyház sekrestyéje és egyik kápolnája feletti kilenc teremben került elhelyezésre, ebből három teremben a Nagyváradi Egyházmegyei Műemlékkönyvtár. A szatmári püspökség úgy döntött, hogy begyűjti és egyesíti a területén lévő plébániák és szerzetesrendek még megmaradt könyvanyagát a felújított püspöki palotában létesítendő Egyházmegyei Műemlékkönyvtárba. A két műemlékkönyvtár magyarországi támogatással és szakmai segítséggel jött létre.

Czékli Béla

- ♦♦♦ SÁRKÖZY Péter, *Róma mindnyájunk közös hazája. Magyar emlékek Rómában – Magyarok emlékei Rómáról* (Romanika kiadó, Budapest 2010) 264 pp., 250 kép

Sárközy Péter, a római La Sapienza ősi, nagyhírű egyetemének immár három évtizede professzora, hosszú évek óta ontja a pompás tanulmányokat, köteteket Itália és Magyarország 1000 éves közvetlen kapcsolatáról, magyar és olasz nyelven egyaránt. A jelen kötet főcíme idézet Lászlai János gyulafehérvári kanonok, jeles humanista, a római Szent Péter-bazilika magyar gyóntatójának Rómában, a Santo Stefano-templomban lévő 1523. évi síremlékéről: *ROMA EST PATRIA OMNIUM FUITQUE*.

A kötet fedőlapján a lateráni bazilikában látható, nagyméretű fehér márvány emlékmű részlete látható, amely II. Szilveszter pápát ábrázolja, amint 1000-ben királyi koronát és apostoli kettős keresztet ad István magyar fejedelem küldötteinek. Ez az esemény jelentette a Magyar Királyság nemzetközi elismerését. Az emlékművet 1909-ben Fraknoi Vilmos címzetes püspök, történész, a Magyar Tudományos Akadémia alelnöke, a Római Magyar Történeti Intézet 1895. évi alapítója állíttatta II. Szilveszter pápa kenotáfja fölé. Maga az a tény, hogy a magyar államalapítás 1000. évfordulójának emlékműve Róma főtemplomában, a *CAPUT ET MATER OMNIS ECCLESIAE* hajójában helyet kaphatott, a magyarság 1000 éves európai és római jelenlétének és tekintélyének nagy elismerése. Az emlékművet tízsoros latin donációs felirat zárja.

A kötet 11 fejezetéből az első öt a magyarok ezeréves római jelenlétének Róma magyar intézményeinek még ma is látható vagy ábrázolásokban, feljegyzésekben megragadható építészeti, képzőművészeti emlékeit mutatja be keletkezésük időrendjében, egészen napjainkig. Így megismerjük a Szent István király által a Szent Péter-bazilika mellett alapított magyar zarándokház alaprajzát és metszetét, amelyet 1026-ban már említ a pápai oklevél. Hamarosan átadta a pápa a közeli Szent István protomártír tiszteletére szentelt templomot is a magyaroknak. Itt, a „platea hungarorum” területén magyar plébánia létesült, ami arra utal, hogy nemcsak zarándokokként jelentek meg a magyarok, hanem állandó lakosok is voltak Rómában. A templom és a zarándokház 1776-ig, közel 800 éven át fennállt. Ekkor a Szent Péter-bazilika mai sekrestyéjének építése miatt bontották el a magyarok vendégházát. Előtte azonban többször végeztek rajta felújításokat, amelyek közül az 1497. évi emelkedik ki, amikor II. Ulászló király megbízottja, Bodroghi Fülöp reneszánsz stílusban alakíttatta át.

1404-től a magyar alapítású pálos szerzetesrend is megtelepült Rómában. Előbb a Tiberis-parti San Salvatore in Onda templom volt az övék, a mai Via Giulia elején, majd a San Lorenzo in Damaso templom Róma szívében (1448–54 között). 1454-ben kapták meg az ősi, V. századi Santo Stefano Rotondo templomot a Celius dombon, amelyet az előző évben restauráltak V. Miklós pápa. 1448-tól a magyar pálosok végezték a magyarok lelki gondozását Rómában. A templom melletti kolostorban alapította 1579-ben Szántó István jezsuita gyóntató a Magyar Kollégiumot, amelyet a következő évben egyesítettek a németek kollégiumával. Ettől kezdve mindmáig a Santo Stefano-templom a két nemzet papnövendékeit befogadó kollégium kezelésében van. Csupán a latin elnevezés adta abc-sorrend miatt hívják az intézményt Collegium Germanicum-Hungaricumnak. Magyarul az abc-sorrend szerint magyar-német kollégiumnak kellene nevezni. 1580-ban helyezték el a templom közepén álló pillérré az emléktáblát, amely hirdeti, hogy az oltárt Isten dicsőségére az Istenszüdő, az apostolok és más szentek mellett, Szent István, Imre és László magyar királyok tiszteletére szentelték fel. 1582-ben az oltár körül alacsony falat emeltek, amelyen Pomaricio Szent István első vértanú életét festette meg. Az utolsó képen a szent megjelenik Saroltának, és hírül adja fia születését és névadását. Az oltárkerítés külső falát Szent Imre, Szt. László és Margit álló alakos domborműve ékesíti. A XVI. században a Kollégium vezetősége számára tehát egyértelmű volt, hogy a templom az első magyar szentek védelme alatt áll.

1517-ben Lászlai János gyulafehérvári kanonok, jeles humanista költő lett a Szent Péter-bazilika magyar gyóntatója. Ő, aki néhány évvel korábban 1512–13-ban Gyulafehérvárott a székesegyházhoz pompás reneszánsz kápolnát építtetett, Rómában is pártolta a művészeteket. Síremlékét is maga tervezte. 1523-ban Rómában a pestis ragadta el. A síremléket, amelyet minden bizony-

nyal magyar szobrász készített, Brodarics István, II. Lajos király római követe és Gyöngyösi Gergely a pálos rend perjele helyezte a templom közép-részére, az oltár mögé. A templom jelenlegi, évtizedek óta folyó régészeti kutatása és műemléki helyreállítása során ezt a síremléket eredeti, központi helyéről elmozdították, és távolabb helyezték a padlózatba. Sárközy professzor évek óta küzd írásban és szóban Lászlai kanonok síremlékének az eredeti helyre való visszahe-lyezéséért. Hisszük, hogy siker fogja koronázni tudományos érvelését.

A magyar királyok római látogatásairól – főképpen a XIV–XV. században – az itáliai történétírók nagy tisztelettel és csodálattal tudósítanak. Ezek közül Nagy Lajos király 1350. évi szentévi zarándoklatát és Zsigmond király 1433. évi császári koronázását ma is jeles művészi alkotás őrzi. Nagy Lajos király közel 1000 fős kíséretével látogatta végig a hét „nagy” római bazilikát. Szál-láshelye a lateráni palotában volt. A Szent Péter-bazilika altemplomában, a Szt. Veronika kápolnában ma is láthatjuk az 1627-ben Giov. Batt. Ricci által festett freskót, amelyen Nagy Lajos térden állva hódol a bazilika ereklyéje, a Veronika-kendő előtt. Zsigmond király római koronázását a bazilika bronz főkapuján ábrázolta a kor jeles szobrásza, Filarete. Ezt a pompás bronzkaput áthelyezték az 1506-tól épülő jelenlegi Szent Péter-bazilikába is, ahol ugyan-csak ez a főkapu. A három dombormű a király és nagyszámú lovas kíséretének megérkezését, magát a koronázást, majd a pápa és a megkoronázott Zsigmond kivonulását ábrázolja az Angyalvárból. Mátyás király római látogatásáról nincs adatunk, de tudjuk, hogy a Campo dei Fiori és a Via Pellegrino sarkán a fia-tal király lovas képe volt látható, amelyet – minden valószínűség szerint – a jeles kortárs, Andrea Mantegna, Janus Pannonius barátja festett. A Mátyást megkoronázó esztergomi érsek, Széchy Dénes prímás római palotája a Corso elején, a mai Doria-Pamphili palota helyén állt. Bakócz Tamás prímás, amikor mint pápajelölt 1513-ban fényes kísérettel Rómába jött, a Piazza Colonnán, a Palazzo Chigiben, a mai miniszterelnökségi palota elődjében lakott. Az ő bíbo-rosi temploma a San Martino al Monte bazilika volt, a Santa Maria Maggiore közelében. Ezt az ókeresztény bazilikát 1500–1521 között Bakócz Tamás prí-más pompás reneszánsz stílusban megújította, amelyet a barokk átépítés sem-misített meg. Sárközy professzor e kötetben ismételtelen felhívja a figyelmet, hogy a magyar történelemnek e neves épületeit emléktáblával kellene jelölni.

Mátyás király követeként 1465-ben jelent meg Rómában Janus Pannonius 300 pompás lovas kíséretében, hogy átadja az újonnan megválasztott pápának királya köszöntését, és elnyerje II. Pál pápa engedélyét az új, teljes jogú ma-gyarországi egyetem felállításához. Pár évvel később, 1475-ben Újlaki Miklós, Bosznia és Oláhország királya zarándokolt Rómába. IV. Sixtus pápa előtti hó-dolatát ábrázolja a freskókép a zarándokok számára alapított egykori vatikáni Szt. Lélek kórházban (1484, Benedetto Bonfigli). Mátyás király vatikáni hír-

neve a XVII. században is eleven volt, erre utal a Salone Sisto előtti folyosón Mátyás király könyvtárát ábrázoló freskókép a világ leghíresebb könyvtárait bemutató freskók között.

A kötet következő öt fejezet a magyar írók, művészek, tudósok és szentek római emlékeit idézi fel. Itt hallunk az 1288-ban Szent Erzsébet tiszteletére épült Tiberis közeli templomról (ma: Sta Margherita ad Scala), a magyar humanisták Róma-élményéről, Pázmány Péter bíboros, esztergomi érsek 1632. évi fényes római bevonulásáról és emlékeiről a címtemplomában, a San Girolamo degli Schiavoniban, s jeles XVIII. századi költőnkéről, a jezsuita Faludi Ferencről, akit Sárkózy professzor 2005-ben önálló kötetben méltatott. A képzőművészek közül Ferenczy István és Szoldatics Ferenc, a zeneszerzők közül Liszt Ferenc római éveit kapnak a kötetben nagyobb szerepet.

A kötetet irodalmi antológia zárja, amely Jókai Mórtól napjainkig tárja az olvasó elé nagyjaink – Ady, Kosztolányi, Babits, Szerb Antal, Fenyő Miksa, Cs. Szabó László, Sík Sándor, Pilinszky, Nemes Nagy Ágnes, Vas István, Takács Zsuzsanna és mások – Róma-élményét.

Prokopp Mária

- PINCKAERS, Servais Th., *Katolikus erkölcsstan* (Erkölcssteológiai Könyvtár 9) (sorozatszerk. Tarjányi Zoltán, ford. Odrobina László; JEL, Budapest 2010) 142 pp.

Servais Th. Pinckaers (1925-2008) nemzetközileg elismert, jelentős erkölcssteológus *La morale catholique* címmel 1991-ben megjelent műve most magyar nyelven is elérhető. A kötet a bevezetést követően nyolc fejezetben lényegre törően szól a katolikus erkölcsstanról: a bibliai gyökerek bemutatása után a különböző történelmi korok szerinti problémavilágot, majd szisztematikusan a szabadság és boldogság, a Szentlélek és az új törvény, valamint a természettörvény és a szabadság témakörét tárgyalva, könyvvégi szómagyarázattal ellátva.

Az evangéliumi források című I. fejezetben a kezdeti erkölcsstani katekézisiről, a hegyi beszédről, a Rómaiaknak írt levél „paraklézisééről”, a többi erkölcsi tanítást tartalmazó szövegről (1Kor, Gal, Ef, Fil, Kol, 1Tessz, Jak, 1Pt, 1Jn) és Szent Pál erkölcsi tanításának két pillérééről olvashatunk.

A II–V. fejezetek által az egyházatyák (különösen Szent Ágoston) erkölcsstana, a nyugati teológia klasszikus korszaka (Szent Tamás: a jóság és az erények erkölcsstana), a modern kor erkölcssteológiai kézikönyvei (pl. Liguori Szent Alfonz: *Theologia moralis*) és a II. Vatikáni Zsinat utáni keresztény morális ismertetésére kerül sor, érintve a természettudományok és az etika viszo-

nyát, illetőleg az önmagukban rossz cselekedetek és az egyetemes törvények kérdését is.

Pinckaers a katolikus erkölcstant a gyökerekhez hűen és a megújulás követelményeinek megfelelően adja elő: szoros kapcsolatban a Szentírással, a Szent Hagyománnyal, az értelem által megismert természettörvényre is figyelemmel. Az igazi lelkiismeretről írja: „mindig igényes, miként az evangélium ösvénye keskeny és meredek – szemben a könnyű és széles úttal. Az igazi lelkiismeret ugyanakkor azoknak, akik engedelmessé válnak, olyan békét és örömet biztosít, melyet kívülről semmi nem zavarhat meg...”

A Szabadság és boldogság című VI. fejezetben a szerző kifejti: „A minőségi választás szabadságából egy olyan erkölcstani megközelítés következik, amely közvetlenül a tökéletes jó és a boldogság vizsgálatával foglalkozik, mint ami döntő kérdés az egész emberi élet irányultsága és különösen az erkölcsi minőségek kialakítása ügyében. Felépítésében azokra az alapvető erényekre támaszkodik, melyek megerősítik a szabadságot, tökéletesítik a cselekedetet, mindeközben pedig nem hanyagolják el az ezekkel szembenálló hibák, vétkek és bűnök vizsgálatát sem. Kiegészül továbbá a törvény nevelő szerepének tanulmányozásával, s olyan művé áll össze, melyben szilárdan egyesül a bölcsesség, a szeretet, olykor a kényszer is, melyet a rossz elleni harc tesz szükségessé. Eme szabadságfelfogás teljes összhangban van a keresztény kinyilatkoztatással. Az igazságra és a jóra való természetes hajlam magának Istennek a műve, aki saját bölcsessége és jósága hasonlatosságára formálja az embert, s belső mesterként meghívja, hogy növekedjék a teremtő szabadságban való részesedésben. Az Istennel való kapcsolat velünk született és belsőleges; személyiségünk lényegéhez tartozik, miként a boldogságra és a szeretetre való vágyakozás is. Ez a kapcsolat egyáltalán nem mérsékli az ember szabadságát, sokkal inkább megalapozza azt: az ember minél egyenesebb és őszintébb szívvel nyílik meg Isten művére, annál inkább megtapasztalja azt, hogy kiteljesedik benső szabadsága, miként Szent Pál tanítja. Ennek megfelelően könnyű Isten felszabadító tetteről számot adni, melyet a Szentírás elbeszélése szerint a hívők szívében Isten a Szentlélek által hajtott végre népe érdekében.” „Az erkölcsnek és a boldogságnak az öröm közvetítésével történő összeegyeztetése véleményünk szerint fontos feltétele a morális megújításnak. Ha meg akarjuk szilárdítani, szellemi természetünk újra felfedezése által felül kell vizsgálnunk szabadságról vallott felfogásunkat. Ezen az alapon kezdhetjük el újra felépíteni a keresztény erkölcstant. Két kiindulópontot javasolunk ehhez a munkához: az Evangélium szellemének megfelelően engedjük, hogy az erkölcstan területén is újra működhessen a Szentlélek; majd pedig természetes hajlamaink feltárása révén erősítsük meg a természettörvény tanítását.”

A Szentlélek és az új törvény című VII. fejezetben bemutatásra kerül, hogyan fejti ki hatását a Szentlélek a keresztény ember életében. Az evangéliumi

törvényről szólva: „Belső avagy belénk oltott törvényről van szó, mely nem más, mint a Szentlélek kegyelme, melyet a Krisztusban való hit révén kapunk meg, s amely a szeretet által fejti ki hatását. Ebben rejlik legfontosabb eleme, továbbá erejének, dinamizmusának a forrása.” „Az új törvény hasonlít a természettörvényhez, melynek szintén belül van a gyökere, s ez az új törvény válik majd a Lélek által belénk oltott szeretet szabályává.” A fejezet külön kitér a felebaráti szeretetre, a hegyi beszédre, a szentségekre és az egyházi intézményekre.

A természettörvény és a szabadság című VIII. fejezet keretében a jóra való természetes hajlam, a lét megőrzésére való természetes hajlam, a házasságra való hajlam, az igazság megismerésére való hajlam, a közösségben való életre irányuló természetes hajlam témaköre, és a természettörvénynek az erkölcsi nevelés szakaszai szerinti szerepe is elénk tárul.

Pinckaers könyvének konklúziója: a virrasztó erkölcs. „Csípőtök legyen felővezve és égjen a lámpásotok. Hasonlítsatok azokhoz az emberekhez, akik urukra várnak, hogy mihelyt megérkezik a menyegzőről és zörget, rögtön ajtót nyissanak neki” (Lk 12,35-36). „Virrasztó szolgálként a katolikus erkölcsstan is gondosan megőrizte lámpáját azóta, hogy az Úr rábízta az Evangélium lángját” – amihez e művével is jelentősen járult hozzá a neves szerző.

Hámori Antal